

**BARCELONA 1807, LA GRAN FESTA:
ART, MÚSICA I CULTURA POPULAR A
L'ENTORN DE LES FESTES DE
BEATIFICACIÓ DEL DR. JOSEP ORIOL**

Jornades científiques.

Organitza: Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi

Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.
Barcelona, 21 i 22 de març de 2019

RESUMS DE LES COMUNICACIONS

Jordi Sacasas, Antoni Albacete. «La beatificació del Doctor Pa i Aigua, un projecte del Pi “contagiat” a la Ciutat. Les fonts documentals a l'APSMP»

Jordi Sacasas és arxiver i conservador del museu i tresor de la Basílica de Santa Maria del Pi. Antoni Albacete és doctor en història per la Universitat de Barcelona, arxiver i col·laborador de l'arxiu de Santa Maria del Pi.

La beatificació d'una persona implica un procés canònic molt extens en el que es poden descriure diferents fases i productors. Per un cantó la parròquia, per l'altre el bisbat i finalment el Vaticà. En el cas del Dr. Oriol el procés, que es va allargar molts anys, va generar un extens volum de documentació, gran part de la qual es conserva a l'APSMP. De fet, tret de Roma, al Pi es conserva l'arxiu més important del món sobre aquesta figura. Per altra banda la beatificació d'un barceloní com el Dr. Oriol va representar l'any 1806 el reconeixement internacional d'un conciutadà i, d'alguna manera, aquesta circumstància oferia als catalans la possibilitat de redimir-se de la desfeta de 1714.

Per això, la festa que va seguir al decret de beatificació del Dr. Oriol va representar un veritable esclat de joia de la població de Barcelona. El que havia

començat a Santa Maria del Pi l'any 1759 esdevenia una expressió d'alegria que va compartir tota la ciutat. La documentació de la Gran Festa que l'any següent a la beatificació es va celebrar a Barcelona, de la qual el Pi en va ser iniciador, es va "contagiar" a tota la ciutat. L'arxiu de Santa Maria del Pi, encara en gran part inèdit, conserva molta documentació d'aquest moment i d'aquesta Festa. Tenint en compte que va ser un moment important per l'art i la cultura de la nostra ciutat, l'estudi de la documentació que l'arxiu del Pi conserva sobre l'esdeveniment i que no ha estat encara estudiada, representa un fons importantíssim per la història de l'escultura, la pintura, la música i la cultura popular de Barcelona.

Francesc Fontbona, «L'Acadèmia i la recepció del classicisme a Barcelona»

Francesc Fontbona és historiador de l'art, doctor en Història Moderna per la Universitat de Barcelona, acadèmic numerari de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans i soci honorari de The Hispanic Society of America de Nova York.

En l'època en què es beatificà Josep Oriol, artísticament s'estava vivint una etapa de classicisme acadèmic, que es va difondre en especial a partir de la fundació de l'Escola Gratuïta del Disseny, de la Junta de Comerç, l'any 1775. Era la que després s'estabilitzaria, amb diverses variants del nom, com a Escola de Belles Arts, o vulgarment Escola de Llotja, perquè estava instal·lada en aquell edifici singular de Barcelona. Aquella institució ja acadèmica acabà també constituint-se formalment en Acadèmia de Belles Arts, la mateixa que al segle XX passaria a dir-se "de Sant Jordi". Com escola allò desembocaria en l'actual Facultat de Belles Arts, dins la Universitat de Barcelona.

Aquell neoclassicisme no era un estil sorgit per evolució diguem-ne biològica, sinó un estil imposat des de dalt, aquí i arreu del món occidental, dins de la mentalitat del Despotisme Il·lustrat. Coexistia, tanmateix, amb una continuïtat ben viva encara del Barroc, molt més arrelat en la tradició de l'art del país que

el nou estil oficial. Convivien així un art practicat com un ofici, el Barroc, que s'aprenia treballant en el taller d'un mestre, i un altre art que s'aprenia dins d'uns paràmetres acadèmics. L'artista d'aquell tombant de segle XVIII-XIX deixava de ser un treballador manual i passava a ser algú que es formava a les aules i no només pràcticament sinó també teòricament, a l'Acadèmia. D'aquesta manera, entre moltes altres coses, l'artista pujava de categoria social.

Francesc Quílez, «Les festes de beatificació del Dr. Oriol i la fixació d'un model iconogràfic»

Francesc Quílez és doctor en història de l'art, cap del Gabinet de Dibuixos i Gravats i coordinador de col·leccions al Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC).

La celebració de les festes de beatificació de Sant Josep Oriol va constituir un dels esdeveniments més populars en la història cultural de Barcelona. El mes de juny de l'any 1807, la ciutat es va transformar en un escenari sumptuós, on es barrejaven, igualment, elements lúdics, suports visuals i efectes escenogràfics, adreçats a decorar, amb un repertori ric i variat, de motius ornamentals, les principals artèries de la vil·la. Les façanes de les cases dels principals prohoms barcelonins van ser decorades amb arquitectures temporals, de caràcter efímer, i, fins i tot, en algun cas determinat amb obres pictòriques que reproduïen escenes o episodis al·lusius a la vida del Beat.

La major part d'aquestes expressions estaven dedicades a exaltar la seva figura i a proclamar-ne les facultats taumatúrgiques. Les propietats miraculoses de Josep Oriol es convertiren, doncs, en el principal suport d'un relat narratiu de signe hagiogràfic i per extensió, el discurs de proclamació de les virtuts curatives va alimentar la iconografia d'una festa en la qual hi van treballar alguns dels artistes actius a la ciutat. El programa iconogràfic va ser el resultat de la participació dels representants més conspicus d'aquell període artístic, destacant la intervenció del pintor provençal, Josep Bernat Flaugier (1757-1813), autor d'un gran nombre de les escenes principals. Al costat de Flaugier

també hem d'esmentar la intervenció d'altres pintors catalans de l'època, molts d'ells col·laboradors del francès, entre els quals podem citar els noms de Marià Illa o Bonaventura Planella.

En l'empresa de fixació de la iconografia del sant també va ser determinant la tasca de comitècia desenvolupada per l'Església del Pi, la qual va tenir cura de realitzar l'encàrrec d'un gran nombre d'estampes devocionals que van contribuir a popularitzar la seva imatge. En aquesta actuació van participar, entre d'altres, els següents gravadors: Ignasi Valls, Francesc Boix, Josep Coromina o Blai Ametller.

Maria Garganté, «Barcelona 1807 o l'epígon de les festes barroques a la ciutat»

Maria Garganté és doctora en història de l'art per la Universitat de Barcelona i professora del Departament d'Art i Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Facultat Antoni Gaudí de l'Ateneu Universitari Sant Pacià.

La festa celebrada per la canonització de Sant Ramon de Penyafort inaugura el que podem considerar la «festa barroca» a la Barcelona de l'època moderna. En seguir la codificació del Corpus Barceloní, s'establia una manera prefixada que esdevingué un model a seguir per les festes posteriors i que tingué continuïtat, gairebé immediata, amb la beatificació de Santa Teresa de Jesús, per la qual se celebraren festes a les principals ciutats catalanes, des de Tortosa fins a Perpinyà.

La nostra comunicació pretén traçar una genealogia de la celebració festiva a Barcelona i els components que la conformen durant un arc cronològic de dos segles, essent en aquest cas la beatificació de Josep Oriol l'epígon de les festes que podem considerar «barroques» a la ciutat.

Centrarem la nostra atenció en les festes dedicades precisament a beatificacions i canonitzacions, afavorides especialment des dels inicis del segle XVII com a conseqüència de l'impacte contrareformista. Així mateix,

també farem esment d'altres tipus de festa com la benedicció d'un nou temple, un naixement reial, etc. Veurem quines són les constants, l'evolució i les invariants que ens porten fins a la festa del Beat Josep Oriol. Analitzarem com es transformava la ciutat mitjançant les decoracions efímeres i les lluminàries, qui ocupava l'espai públic, qui hi desfilava, les rivalitats i preeminències entre ordes religiosos i, en definitiva, com les classes populars participaven i/o reaccionaven davant d'aquest tipus de fenomen festiu.

Lluís Bertran, «Una excepcionalitat normal. La música a l'entorn de les festes de beatificació del Dr. Oriol»

Lluís Bertran graduat en musicologia per la Universitat de la Sorbonne, doctor en musicologia per la Universitat de La Rioja i la Universitat de Poitiers. Professor de màster de Musicologia de la Universitat de la Rioja.

Malgrat les dificultats econòmiques causades per la guerra amb Anglaterra, les festes de beatificació de Josep Oriol de 1807 constitueixen un dels esdeveniments festius més importants de la Barcelona moderna. Els organitzadors de les celebracions, de fet, s'emmirallaren en les recordades festivitats organitzades més de dos segles enrere per celebrar la canonització de Sant Ramon de Penyafort. S'hi van implicar un nombre molt alt d'institucions urbanes, que van mobilitzar tots els recursos musicals disponibles a la ciutat. Entre les obres musicals compostes per a les festes destaquen sis oratoris musicals, xifra molt alta per l'època, dels quals es van fer fins a vint-i-dues interpretacions en només tres setmanes. L'excepcionalitat de l'ocasió va justificar l'ús d'efectius musicals més nombrosos que de costum i la tria d'arguments històrics basats en la vida del nou beat que s'allunyaven de les tradicionals al·legories basades en històries de l'Antic Testament. Amb tot, aquest desplegament de mitjans musicals extraordinaris no era un fenomen aïllat, sinó la intensificació puntual d'una pràctica arrelada i quotidiana. Cal, per tant, situar el moment excepcional de la festa en una normalitat de per si molt rica. Cal, també, situar-la en una dècada crucial per al desenvolupament de la

vida musical a Barcelona, marcada per la consolidació del teatre d'òpera i del concert públic i per la visita reial de 1802, esdeveniments, tots ells, que afecten els aspectes musicals de les festes de 1807.

Amadeu Carbó, «Gegants, bestiari i balls populars. Les festes de beatificació del Dr. Oriol, com referència important de la cultura popular a Barcelona»

Amadeu Carbó és educador social, folklorista, comunicador i escriptor.

Les festes de Beatificació del Doctor Josep Oriol representen dins la cultura popular barcelonina una gran posada en escena només equiparable a la festa del Corpus en la seva època més florida o a les grans solemnitats celebrades a la ciutat per motius extraordinaris.

Barcelona, venia d'una crisi profunda. El Decret de Nova Planta (1716) havia desmantellat les estructures pròpies de funcionament de la Ciutat. La nova municipalitat exclou les organitzacions gremials i populars de les decisions de la ciutat, quan sempre havien tingut un pes important en la festa.

Amb tot, afegint les diverses disposicions tant reials com eclesiàstiques per regular, i prohibir, la participació d'entremesos festius, en la processó del Corpus, festa ciutadana per excel·lència, el panorama festiu de finals del XVIII i primers anys del XIX és desolador.

La beatificació del Dr. Josep Oriol capgira del tot, o almenys de forma puntual, aquesta tendència de l'empobriment de la festa barcelonina. Per tal d'honorar el nou beat la ciutat, les seves parròquies, les confraries, els gremis, etc. reprenen de forma efímera l'esplendor festiva d'èpoques anteriors, tota una demostració d'apoderament i orgull ciutadà.

La recuperació del bestiari processional, la renovació dels gegants per l'ocasió, etc. van deixar un fons documental que ens permet resseguir amb detall l'esdeveniment. Amb el temps, aquestes festes celebrades el 1807 seran de referència ineludible per la reinvençió de la festa barcelonina contemporània.

Joan Yeguas, «Ramon Amadeu i Santa Maria Maria del Pi. La imatgeria de sant Josep Oriol»

Joan Yeguas és doctor en història de l'art per la Universitat de Barcelona i conservador de la Secció d'Art Modern del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

La trajectòria artística de Ramon Amadeu ha estat molt vinculada amb Santa Maria del Pi, tant la parròquia com ara l'església. L'escultor va néixer i va obrir botiga al que actualment s'anomena el barri del Pi, és a dir, l'espai del districte de Ciutat Vella a l'entorn de la plaça del Pi, entre l'antiga muralla romana i la Rambla. Aprofito l'estudi per repassar algunes de dades del mestre i per puntualitzar altres aspectes (com el nom de la seva dona, la data del matrimoni o que mai va exercir l'ofici d'escudeller). Després analitzo en detall algunes de les obres que va realitzar per a l'església de Santa Maria del Pi: algunes de les quals són força conegudes, per ser objecte de devoció religiosa, com la Mare de Déu dels Desemparats; altres per ser un referent en l'àmbit de la identitat local i festiva arreu de Catalunya, com els Gegants del Pi; o una que s'havia perdut el rastre, però que tingué una vinculació directa amb la parròquia, i ara es conserva al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Finalment, reviso el llistat d'imatges escultòriques del llavors beat Josep Oriol, ja sigui de cos sencer o de bust, atribuïdes a l'escultor. Des de la figura que presidia el retaule que se li va dedicar l'any 1807 al mateix temple del Pi, fins a un bust de terra cuita recentment adquirit per la parròquia pinenca, passant per imatges que es troben a Olot, Jaén o que no ens han arribat fins als nostres dies.

Albert Domènech, «L'estampa, iconografia popular de Sant Josep Oriol al segle XIX»

Albert Domènech és historiador de l'art especialitzat en il·lustració i col·laborador de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi

Des de l'Arxiu de la Parròquia de Santa Maria del Pi, d'uns anys ençà, es porta a terme una política de recuperació del llegat oriolà que afecta directament el món del gravat. Un primer pas ha estat la catalogació específica de les obres sobre paper –gravats i dibuixos— referits a Sant Josep Oriol, fet que ha permès efectuar en paral·lel una acció de compra en el mercat d'antiguitats d'exemplars que faltaven per completar la col·lecció. A més de l'adquisició de noves obres, s'ha procedit també a restaurar i consolidar dos gravats greument afectats pel pas del temps.

L'anàlisi del conjunt de gravats tant de l'APSMP com d'altres institucions ens permet treure algunes conclusions sobre l'evolució que van tenir en les diverses fases que passà el reconeixement del Sant des de la proclamació com a venerable, la beatificació i la posterior canonització. Els gravats corresponents al període de proclamació de servent de Déu (s. XVIII) són tots calcogràfics i iconogràficament adaptats a la iconografia de la *vera effigies* a partir de les pintures fetes amb posterioritat a la seva mort.

La beatificació (1807) comportà una expansió devocional que es veié acompanyada també per una proliferació de gravats tant calcogràfics, per a publicacions més refinades, com xilogràfics per a publicacions de tipus populars que englobaren des d'auques, fulls de rengle, paper d'enquadernar, impresos varis, estampes i sobretot goigs. Aquestes tècniques tradicionals van caure en desús justament a l'època en què s'obtingué la canonització de Sant Josep Oriol –el 1909—, quan en l'estampació devocional s'introduïren tècniques força mecanitzades com ara el fotogravat.

Albert Cortés, «Una capella pel nou beat. Disseny i construcció de l'altar del Dr. Josep Oriol a Santa Maria del Pi»

Albert Cortés és llicenciat en història de l'art per la Universitat Autònoma de Barcelona i sagristà de la Basílica de Santa Maria del Pi.

L'any 1806, després d'un llarg procés, els parroquians de Santa Maria del Pi celebraven amb goig l'elevació als altars del Dr. Josep Oriol i Bogunyà (1655-1702), Beneficiat de la parròquia de santa memòria, que havia estat aprovada pel Papa Pius VII, el 5 de setembre d'aquell any. L'alegria va ser gran i compartida per tota la ciutat, de manera que, a un any vista, s'organitzaren unes fastuoses festes per celebrar al nou Beat. L'església del Pi, en tant que principal impulsora de la causa de beatificació, feu un esforç important per abillar-se per a aquestes festes, amb un seguit d'iniciatives destinades a rentar la cara i «modernitzar» el vell temple gòtic vers els nous aires que portava l'inici de segle. Una de les accions importants que es dugué a terme fou el plantejament d'un altar per al nou Beat i la possibilitat d'ubicar-lo en un espai significat de nova construcció en el recentment desaparegut Fossar Major de la parròquia, tot i que de manera transitòria i durant les festes es va construir un retaule provisional en una de les capelles laterals de l'església, que finalment va acabar esdevenint permanent fins a la canonització de Josep Oriol, un segle més tard. Juntament amb la capella es van encarregar la imatge escultòrica del beat i una urna d'orfebreria per contenir les seves relíquies, ambdues obres de gran qualitat artística i que, tot i amb algunes variacions, van continuar en ús litúrgic, com a mínim fins a la Guerra Civil Espanyola i la crema de l'església, l'any 1936.